

**РОЗМОВИ
ПРО
МОЛИТВУ**

О. ЯН ПОПЕЛЬ

РОЗМОВИ ПРО МОЛИТВУ

З польської переклала
Ірина Мороз

„ВОЛАННЯ З ВОЛИНИ”

БЛИЙ-ДУНАЄЦЬ – ОСТРОГ 2011

*За згодою духовної влади № 333/97
Львів-Луцьк, 21 серпня 1997 р.*

Назва оригіналу:
Ks. Jan Popiel, „Rozmowy o modlitwie”

© Copyright by: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992

© Copyright for ukrainian edition by:
«Воляння з Волині», 1997

Видання II

Світлина на обкладинці:
Руїни костелу в с. Тучин, фот. Лукія Залевська

Редактор: о. Вітольд-Йосиф Ковалів

Комп'ютерний набір: Владислава Криницька

Коректори: Інна Шостак, Ірина Дейнека

ISBN 978-83-88863-50-9

Видавець:

«Воляння з Волині», вул. Кардашевича, 1
35800 м. Остріг, Рівненська обл., Україна

~~~~~
„*Wołanie z Wołynia*”
skrytka pocztowa 9
34-520 Poronin, Polska

E-mail: vykovaliv@gmail.com

ЧИМ Є МОЛИТВА?

Молитва. Здається, що це для кожного християнина справа добре відома і проста. Адже майже кожного з нас вчили молитися з дитинства. Переважно мати або бабуся говорили нам про Бога, вчили хреститися, складати наші руки до молитов, і так молитва ввійшла до нашого життя, стаючи менш чи більш важливою його частиною, розвиваючись із віком і не раз також із віком відмираючи. Можливо, власне тому священик часто зустрічається в сповідальниці зі словами: *Отче, я не вмію молитися*. Нелегко тоді допомогти, тому що все ж таки важко за кілька хвилин, а таким часом звичайно розпоряджається, навчити когось молитви. Часом звучить інше запитання: *Чи я добре молюся?* Також дуже часто з'являється скарга: *Якось не вмію молитися, незважаючи на найбільшу мою волю*. Розмови про молитву спробують бути, можливо, простою відповіддю на ці безупинно виникаючі запитання людей, і тих, ко-

трі через певний час знову повертаються до молитви, і також тих, котрі мають із нею труднощі, навіть часто приступаючи до Св. Причастя. Це будуть розмови, а не вчена лекція.

Я розумію, що розпочинаючи ці розмови, не відповім на усі запитання і на всі труднощі та очікування, але така вже доля розмови. Завжди щось обривається, щось залишається недоговорене, але розмова може точитися далі. А, можливо, інколи і лист слухача-читача до цього причиниться.

Чим є молитва? Тут знову з'являється слово *розмова*. Молитва – це розмова з Богом. Не буду тут широко розвивати істин нашої віри про Бога. Ці розмови – це, в основному, розмови між християнами. Тут мусимо, однак, звернути увагу на те, що найважливіше. Бог – це Особа. Розмовляти можна лише з особою. Поет часом промовляє до дерева, до гір чи квітів, але це щось інше. Душу, особистість їм надає уява творця. Бог не є творінням людини. Він є, і є Особою.

Коли Апостоли просили Христа, щоб Він навчив їх молитися, першим прозвучало слово молитви Господа: *Отче...* Тим, з ким розпочинаємо розмову, є Отець, котрий є, є реальним, і то більше ніж я, ніж оточуючий мене світ, тому що з Нього взяла початок уся дійсність. Не „говорю до творіння моєї уяви, не говорю до образу – говорю до Когось, до Нього, до Отця.

Це слово *Отець* окреслює Того, з Котрим нав'язую контакт. Не завжди це буде Отець. Буде це і Христос, і Святий Дух. Буде Пресвята Матір, Ангели, Святі. Але це завжди будуть особи. Без осіб немає розмови.

Добре, але де здійснюється зустріч?” у світі віри. Це визначення, здається, важке для розуміння. Знаємо чим є світ, котрий нас оточує, моє місто, моє село, моя батьківщина, земля, всесвіт. Те, з чим стикаюся, те, про що знаю. Але не менш реальним є те, у що вірю. Це все, що виражаємо, говорячи: *Вірю в Бога*. Це не менш реальне, ніж енергія, проникаюча цілий світ. Це благодать, котра є найповнішим життям людини. Бог є у всьому. Бог проникає у все. Діє в природі, є в помислах і в серці людини. Є в мені. Без Нього я не міг би думати, кохати, а також їсти, пити і творити діла техніки і мистецтва.

Отець послав нам Сина, щоб ми, дякуючи Йому, стали Його дітьми. Я – дитина Отця і брат Сина, отримав Святого Духа, котрий у мені діє і котрий у мені та розум зі мною молиться до Бога. Від усього цього людині може запаморочитися голова, але ми повинні собі живо усвідомлювати, брати і сестри, що, власне, це є світ віри, у котрому живемо, рухаємося та існуємо. Не лише в думці. Дійсно.

Однак, думка, проникнута вірою, є територіально зустрічі. Розмова народжується в думці, формують її слова, скеровані до Бога, в якого віримо, якого відчуваємо. А нераз людина навіть молиться: *Боже, якщо Ти є*. І вже тоді вона недалеко від Бога.

Говорю, можливо, не раз кричу, можливо повторюю одне і те ж саме аж до нудьги, але чи Він мене чує, чи мої слова не звучать без відлуння десь у якійсь пустці? Віра говорить нам, що ні. Та віра, котра є моєю вірою, моїм переконанням. Та

віра, котра, можливо, неповна, не раз хитка, однак, є передчуттям серця.

Насувається – не раз злосливо – думка, чи також із моєю молитвою не є так, як у одній дідівській пісні: *Промовляв дід до образу, а образ до діда – ані разу*. Ні, це щось інше. Можемо говорити про досвід, про відповіді. Хто ж із нас не відчував у житті тих *відповідей*? Ні, не йдеться лише про якесь вислухане прохання. Як часто після молитви я спокійніший, сильніший. Щось у мені переламалося до кращого. Щось краще зрозумів. У мені відкрилося *віконце* до Бога. А якщо ні, якщо не відчуваю, якщо далі блукаю в темноті, то знову щось (а скоріше не щось, а Хтось) триматиме мене при собі та не дозволить відійти, хоча б мало сердечне бажання все покинути.

Бог об'явився нам, говорив про об'явлення через натхненних письменників, а передусім, через Ісуса Христа людською мовою, але відчуваємо, як Його думки не містяться в наших словах. Звідси розмова з Ним є легка і нелегка. Легка, тому що Він усе розуміє, і нелегка, тому що часом нам так важко Його зрозуміти. Так, як те, що Він говорить, так відрізняється від того, що ми навколо чуємо, то не раз важко нам із Ним порозумітися. Що становить платформу найглибшого порозуміння? Серце. Серце Бога і серце людини. Серце не потребує слів. Серце розуміє, що в тому, що незрозуміле, криється найбільша любов Отця. З любові видав на смерть Свого Сина, незважаючи на те, що той просив: *Віддали від мене ту чашу*. Христос без хреста не був би Христом Відкупителем.

Можу зустрітися з Богом, тому що я Його дитина. Можу з ним розмовляти, зав'язати сердечні, приятельські контакти, я, мала людина, з Ним, Нескінченним. А однак, може моє я – є дитиною Отця, котра прагне з ним розмовляти, тому що хоче йому якнайбільше сказати про Себе і про неї саму, про людину та її життя.

Те, що до цього ми сказали, не зробило ще всього зрозумілим, але не знеохотьмося. Предмет цієї розмови – нав'язання відношень між Богом і людиною, а це є простим у практиці та водночас нелегким у зрозумінні.

МОЛИТВА МУСИТЬ БУТИ МОЯ

Заголовок нашої другої розмови може дещо здивувати. Бо, ніби, як моя молитва могла б бути не моєю? А, однак, так не раз буває. Беремо в руки книжечку до богослужіння. Пробеємо знайти відповідуючу нам молитву. І тут з'являється трудність. Так, є молитви, які увійшли в нашу кров, як *Отче наш*, або *Радуйся Маріє*, але як багато молитв нам не відповідають. Вони для мене дуже піднесені, їх мова дивно урочиста, а можливо, просто не відповідають вони моїй ситуації, моему настрою. Та молитва, хоч може гарна, не може стати в цю хвилину – а може і взагалі – моєю молитвою.

Ми вже говорили, що молитва – це розмова. Розмовляють дві особи: Бог і я. Якщо це має бути правдива розмова, повинна бути щирою, в іншому випадку вона не буде провадити до порозуміння, до взаємного зближення двох осіб: Бога і мене.

Знаємо, що часто проводимо з іншою людиною так звану товариську розмову, „гру”, яка полягає

на обміні думок, поглядів, котрі навіть не завжди мої. Інколи така розвага цікава, може бути захоплюючою. Так часто тоді – як актори на сцені – граємо, втілюємося в іншу особу. Є доброзичливим та люб'язним, хоча когось не терпить. Удає мудрішого, а часом дурнішого – ніж є в дійсності. Часом має якусь приховану мету. Гра ведеться за щось. Добре, але такий вид розмови не може мати нічого спільного з молитвою. А однак! Поставлю собі запитання, чи ми на молитві цілком щирі, чи ми є собою?

Повертаючись до попередньої розмови, ми погодилися, що молитва – це розмова з Отцем. Але в житті людини відношення до Отця може бути різноманітне. Кожен із нас має свого батька. Відношення з ним бувають або були різними. Добрий батько, злий батько – справа, однак, взагалі не так проста, тому що моє відношення до батька – до матері – до іншої людини не обумовлене лише цим. Нераз говоримо собі: якби він був інший. Нам не приходить до голови, що це, власне, з нами щось не в порядку. Я неширий, тому що ставлю собі власну мету, до якої прямую, і котра не визнається іншою людиною.

Неодноразово, лише через роки бачимо, як же слушно. Проводимо певну гру. Жадаємо ширості, відвертості, зрозуміння – а самі відмовляємо в цьому іншій людині.

І знову запитання: а що це має спільного з молитвою? Має, тому що на молитві ми не завжди щирі відносно Отця, бо неодноразово граємо.

Бог – найкращий Отець, тобто дійсно прагнучий нашого добра. Якщо Бог чогось від нас ви-

магає, то лише для нашого власного інтересу. Вимагає часом дуже багато. Чому? Тому що з Богом жити можна лише в правді. Бог – найкращий Отець, хоча не є поблажливим татусем. Бог вимагає від людини правдивої любові, а не прикидання. Звідси, коли стаємо перед Ним, повинні бути повністю щирими, самими собою. Якщо я негідник, повинен стати перед Ним таким, яким я є, знаючи заодно, що Він не прикриє очей на мої негідництва, або на мої невеликі обмани, з Богом немає компромісу. Ми повинні зрозуміти, що Бог є безкомпромісною любов'ю, любов'ю в повній правді.

Чи це означає, що лише святі можуть розмовляти з Богом. Ні. Пригадаємо собі притчу про фарисея і митника в храмі (Лк 18, 9-14). Фарисей, живучи, правдоподібно, відносно пристойно, грав святого. Митник, напевно не був пристойним, але знав, що грішив, бився в груди, і власне його молитву похвалив Христос, тому що була щира, тому що ставав перед Богом таким, яким був. А, власне, це важливе. Молячись, розмовляючи з Богом – повинен бути собою і повинен одночасно старатися зрозуміти Бога, Отця, котрий мене нескінченно любить і, власне, тому багато вимагає від мене. Тому моя молитва часто не є моєю правдивою молитвою, бо моє відношення до Бога фальшиве. По-різному розвивається відношення людини до Бога, але якщо воно має бути правдиве, мусить бути щире. Звідси випливає, що щирою повинна бути розмова з Богом, це повинна бути моя молитва, яка народжується з мого серця, а не

планована на певні випадки – як не повністю щирі побажання в день іменин.

Не можна зафальшуватися в жодну з сторін. Якщо щиро любиш Бога, не грай „митника”, якщо ти грішний, проси про милосердя, якщо ти літній і лінивий, проси про допомогу в переміні. Це такі стереотипні приклади, бо ситуація кожного з нас є ситуацією єдиною і з цієї ситуації повинна народитися моя молитва, молитва шукаючого або віруючого, молитва *недільного* християнина і такого, котрий старається ним бути щоденно, кожна хвилину. Не можна нам ніколи забувати про те, що Бог хоче, передусім, моє серце і що так довго не дасть мені спокою, поки врешті його не відчиню. Ця справа лежить в основі кожної моєї розмови з Богом, тому що Йому про це йдеться і ніколи не погодиться на те, що я цю справу проминув.

На молитві ми повинні старатися, передусім, про *домовленість* із Богом. *Домовленість*, це порозуміння, тобто розуміння справи, про яку йдеться. Не потрібно боятися того, що Бог мене не зрозуміє, що промине мої справи. Власне, я повинен безупинно старатися про те, щоб дивитися на кожну справу очима віри, тобто очима Бога, а, власне, це зробити нелегко. Знову так важко нам подивитися правдиво – без перебільшення – передусім на самих себе. Пам’ятаймо, однак, що Бог не вимагає неможливих речей. Чекає тільки на те, щоб ми для Нього відкрилися, щоб ми Йому повністю довірилися, щоб ми знали, що напевно нам допоможе, якщо тільки проявимо добру волю з нашого боку.

Так виглядає справа нашого правдивого нав'язання контакту з Господом Богом і нашої молитви – широї, безпосередньої, дозволяючої на зустріч із Богом, у якому немає недомовленості, тому що все перед Ним відчиняємо і приймаємо Його таким, яким Він є.

Даємо Йому провадити нас.

МОЛИТВА Є МИСЛЕННЯМ

Намагаючись окреслити, чим є молитва, ми сказали, що вона є розмовою з Богом. Кожна розмова – це вираз думки розмовляючої людини. Слово, виходячи з вуст людини, не може бути позбавлене змісту, а зміст народжується з того, що ми називаємо мисленням. Ми повинні подумати над справою мислення, тому що легкість чи трудність частково пов'язується з легкістю чи трудністю мислення. Наука молитви, це в певній мірі *наука мислення*.

Людина, як ми знаємо, є тілом і душею, інакше кажучи, матерією і духом. Ця подвійна натура людини знаходить вираз у процесі мислення. З тілом пов'язується почуття людини, його нервова система і мозок, котрий можна порівняти з великим комп'ютером. Душа – це моє думаюче я, котре перетворює отриманий матеріал на поняття і на думки.

До того, як людина почне пізнавати, її розум є незаповненою картою. Почуття людини уможли-

люють зав'язання контактів із зовнішнім світом. В її уяві з'являються образи, відтворення речей, котрі зібрані в пам'яті. Людина має *я*, пов'язує образи із собою, а разом узагальнює їх. Зустрічаються, як дитина, вперше з різними людьми і постає поняття *людина*. Від дитинства маю досвід у приємних і неприємних речах, корисних і некорисних для мене, і так помалу буде з'являтися поняття добра і зла. Із зустрічі з батьками створюються поняття *батько* і *мати*.

Отже, у процесі мислення поєднуються між собою *уява* і *розум*. Уява користується *образами*, розум – *поняттями*. Уява пов'язується зі світом почуттів, і образи легше сформовуються, ніж поняття, які пов'язуються зі світом розуму. Тут потрібно ще раз пригадати, що почуття і уява поєднуються з тілом, а світ чистих понять із душею. Одночасно потрібно, однак, підкреслити, що так як тіло пов'язане з душею в єдності того, що ми називаємо людиною, так почуття і розум пов'язуються між собою в процесі мислення. Одночасно не потрібно забувати як про уяву так і поняттєву пам'ять. Кожен з нас володіє цим предивним складом образів і понять, які з'являються після переживань, досвіду і переживань людини, яким користуємося в процесі мислення.

Тут потрібно згадати про те, що ми називаємо навчанням. Навчання – це досвід, поєднаний із запам'ятовуванням. Дитина щось бачить, має певний досвід. Відчуття голоду поєднується із ссанням грудей матері, смаком молока і заспокоєнням. Тому, коли відчуває голод, хоче ссати. У певний момент її розвитку з'являється слово,

знак, і це слово, цей знак будуть їй від цього моменту провідниками, будуть уможливлувати їй порозуміння з іншою людиною, яка має вже набагато більший запас досвіду і знань. Слово, пов'язане з образом і поняттям стає провідником людини. Супроводжує її власний досвід і пояснює його, дозволяє розрізняти речі, поєднувати між собою, розуміти. Кожен із нас, хоча не пам'ятає початків, знає, як розвивався і розвивається, тому що процес навчання триває аж до смерті.

Мислення пов'язується в людині із світом *почуттів* і *волі*. Почуття – це реакція людини, а передусім її чуттєвої сторони і відчуття фізичного болю. Тут ми входимо в дуже складний світ, бо біль може бути не тільки фізичним (наприклад, біль зуба), але і духовним (смуток, жалоба). Нам ніколи не можна забувати про зв'язок тіла і душі. Думає і відчуває завжди вся людина. Відчуття тіла і душі огортають усю людину. Коли встаємо в прекрасний весняний день, відчуваємося бадьорими тілом і душею.

Почуття бувають дуже сильні та раптові. Пов'язуються також як із конкретним досвідом (відчуваємо біль), і таким чином справляють немалий вплив на спосіб поведінки, та навіть мислення людини. Неодноразово – як говориться – якраз навпаки відбирають розум. *Почуття* також інколи підносять людей на вершини жертв і героїства.

З *пізнанням* пов'язується також *воля*. Світ почуттів розвивається та рубезі світів почуттів і душі, воля пов'язується з розмовним пізнанням. Її можна назвати розпоряджувальним центром

людини, у якому приймаються рішення, пов'язані з її діяльністю і поведінкою. Спершу людина повинна пізнати предмет і ситуацію, потім зважити добрі та погані сторони, врешті у свободі розвивається.

Я зобразив у незмірному скороченні процес мислення людини і його зв'язок із почуттями і волею. Можливо, варто порозмовляти про це довше, але нашою темою є молитва, а втім, ми ще не раз будемо повертатися до того, що я так побіжно зобразив. Ще на закінчення треба трохи сказати про те, яким чином молитва є мисленням.

Це було сказано на самому початку. Молитва – це розмова, отже мислення. Наша зустріч із Богом має місце в нашій думці. Тут створюються поняття Бога; тут створюються всі інші поняття, пов'язані зі світом нашої віри. Батьки, звичайно мати, починають говорити дитині, про Бога, що це Той, котрий усе може, більше ніж мама, більше ніж батько, взагалі все. Опираючись на досвід дитини, починає формуватися поняття Бога, котрий є зовсім іншим, але є *особою*. З Ним можна розмовляти, тому що Він реагує, Він любить, Він є Отцем. Дитина знає, що значить батько, і таким чином поволі формується поняття Того, Котрий є присутній завжди і усюди. Це поняття входить до пам'яті, до запасу наших знань. Світ наших почуттів і волі починає реагувати на це поняття. Бог любить. Знову знаємо з досвіду, що означає любити. Бог наказує, Бог вислуховує. У нас відповідно пробуджуються почуття любові та пошани. Воля разом із розумом розважає значення Божих наказів. Людина звертається до Бога, бо він все-

таки Особа. Людина починає задумуватися, як з Ним жити – і таким чином у процесі мислення народжується молитва, починається також те, що називаємо *внутрішнім життям*, релігійним життям людини. Як ми бачимо, немає молитви без мислення.

Закінчуючи, хочу повернутися до справи, яка порушувалася раніше. Мислить уся людина, тіло і душа, звідси те, що діється в тілі, спричиняє вплив на душу. Втома, хвороба перешкоджають мисленню, а в результаті цього перешкоджають молитві. Думки не клеяться, розчаровує „система управління”, з’являється неухважність.

З іншого боку, навчання через читання чи розмови збільшує запас наших понять і цим самим робить пам’ять багатшою, розширює горизонти, дозволяє говорити про різні цікаві, не раз важливі справи. Звідси впливає вартість релігійного читання, слухання конференцій, наук, промов, розмов на ці теми.

Отже, можна сказати, що чим багатшою буде наша думка, тим багатшою буде також наша молитва, чим справніше мислення – тому що і цього вчимося – тим легша наша розмова з Богом.

МОЛИТВА Є БЛАГОДАТТЮ

Є особи, котрі вміють розмовляти. Це поєднується з умінням спостерігати за життям, із швидкістю розуму, здібністю схоплювати думку і слово. Повертаючись до нашої останньої розмови, можемо дійти до висновку, що уміння молитися, полягає власне на цьому, тобто на певних природніх здібностях, котрі були розвинуті навчанням і тренуванням. Заголовок сьогоднішньої розмови здається суперечить цьому, бо все-таки якщо щось є благодаттю, то є дане, і до цього ж з чистої доброї волі даючою, без жодних взаємних зобов'язань. До того ж ми вже отримали чи в сповідальниці, чи під час проповіді пораду, щоб просити Бога про дар молитви.

Ми говорили про те, що молитва – *це зустріч із Богом*. Щоб із ним зустрітися в приязні, ми повинні увійти в коло Його життя і діяльності. Не можемо досягнути цього власними силами, тому що Бог цілком інший. Ця відмінність нелегка до зрозуміння. Якщо нам важко зрозуміти, чим є

наша душа, на скільки ж важче зрозуміти, чим є – а скоріше – ким є Бог. Колись прозвучала мудра думка: *Якщо розумієш Бога, то це не Бог, Бог є непізнаний.* Якщо говоримо про Його могутність, про Його доброту, про Його мудрість, то говоримо про щось, що трохи є цим, але разом є зовсім іншим. Набагато подібнішим до гори є гірка піску, насипана дитиною, ніж доброта Бога до доброти людини.

Однак, Бог впроваджує нас у свій світ і дозволяє нам жити своїм життям. Власне, це ми називаємо *освячуючою благодаттю*. Отримуємо її, як відомо, на св. Хрещенні. Використаємо певне недосконале порівняння: Якби Хрещення нам дало можливість вільного пересування в Космосі без допомоги ракет і космічних станцій, то це було б для нас цілком інше життя. Таким чином побожому. Дякуючи їй, ми зможемо жити з Богом у небі, тішитися Ним. Дякуючи їй уже зараз заприязнюємося з Богом, стаємо Його улюбленими дітьми, у певній мірі подібними до Нього. Це нове життя втрачаємо через гріх і віднаходимо в Таїнстві Поєднання. Наша молитва розвивається в сфері цього нового, даного нам життя. Вона можлива і тоді, коли втрачаємо *освячуючу благодать*, але знову, дякуючи благодаті, яку називаємо *учинковою*. Вона є виходом Бога в напрямку людини, допомогою, щоб вона могла повернутися до втраченої благодаті, щоб отримала з поверненням Боже життя, а якщо Його не втратила, щоб у ньому тривала і щоб могла в собі Його розвивати.

Освячуюча благодать, дар участі в Божій натурі, є даром таємничої, але правдивої присутності

Бога в нас, котрий нас обожествляє, робить, незважаючи на нашу малість і скінченність, Своїми дітьми, а отже, певним чином, „кров'ю із своєї крові” і „тілом із свого тіла”, і все це посередництвом Христа, котрий, відкупивши нас, власне, дав нам це нове життя в Богові. Ми живемо собі нормально, займаємося собі нашими щоденними справами, а в нас відбуваються чуда благодаті. Ми живемо в одному Божому чуді, ми є цим Божим чудом.

Однак, повернемося до молитви. Вона розвивається в світі думки людини, котру Бог втягнув або втягує в сферу свого власного Божого життя. Так, як потрібне чудо, щоб людина могла пересуватися в космосі, так також необхідне Боже чудо, чудо благодаті, щоб людина могла жити Божим життям. Власне, молитва є однією із проявів цього Божого життя. Ми не можемо зустрітися з Богом лише за допомогою власних сил. Це далеко менш можливе, ніж власними силами полетіти в космос. Нам здається, що молитва – це така проста справа. Але стає вона такою простою, дякуючи тому, що Бог для нас нескінченно ласкавий, що робить можливим для нас цю зустріч, що допомагає, що, даючи віру, об'являє нам себе, що товаришує нашій думці.

Отже, чи все залежить від Нього? І так, і ні. Так, бо без Його благодаті молитва не була б можливою. Ні, бо людина повинна сказати *так* на Боже запрошення, благодать, котра часто майже невидимо діє вже в нашій душі. Бог якби з середини нас самих запрошує нас до молитви. Це запрошення може з'явитися в моїй думці у відомій фор-

мі: *Треба було б помолитися*. Нам здається, що це просто *прийшло нам на думку*, а тим часом це Він діє. Ми можемо піти за цією думкою, або ні. Ми вільні. Бог нас не примушує. І тут починається те, що ми називаємо *співдіяльністю з благодаттю*. Бог запрошує до розмови. Ми повинні це запрошення прийняти під впливом Його діяльності, але одночасно Бог провадить далі.

Святий Дух у нас *мешкає*, присутній у Божій сфері нашого особистого життя і тут разом із нами молимося, у Ньому говоримо до Бога: *Авва, Отче* (Рим 8, 15).

І знову проблема. Адже я цього не відчуваю! Так, не відчуваю, але, можливо, не раз і чую, коли щось почуваюся самотнім і покинутим, тому що, можливо, відійшов від Нього або Він як би віддалився, або врешті, коли мені щось загрожує. Тоді щось кричить у мені: це Святий Дух кричить у мені: *Авва, Отче, прийди, допоможи, віддали від мене цю чашу*. Довший досвід у молитві загострює наш слух і вчить розпізнавати, принаймні інколи, цей Божий голос, одягнутий у шати наших власних думок, тому що переважно це так виглядає.

І тут, власне, повертаємося до нашої попередньої розмови. Благодать сплітає свою діяльність із нашими *зусиллями*. Нашими зусиллями думаємо, збагачуємо нашу пам'ять, наш розум, вчимося внутрішньої розмови із самим собою, і... у цьому з'являється Бог, котрий мене створив, котрий утримує мене в існуванні, котрий присутній у моєму житті, у житті котрого існую я, бо Він любить мене. Можливо є виразом цієї присутності. У ній і з нею народжується стільки, тому що Бог дав

нам можливість мислення про Нього з любов'ю і це благодать. Через молитви ми співіснуємо з Богом. Однак, я повинен пам'ятати про те, що Він є джерелом цього життя, що Він стоїть біля початків моїх думок, моїх внутрішніх слів. І тому я повинен просити про благодать, відкриватися на Нього.

Одночасно, мабуть, розуміємо, що тут народжується найістотніша справа мого життя і співіснування з Богом, приязнь із Богом. Це дар, який розвивається з Його допомогою. Молитва – це благодать, дар, примушуючий нас до дій. Христос прирівнює Бога до сіяча. Бог сіє. Без цього Божого зерна не було б нічого. Треба Його просити, але потрібно також цьому зерну створити умови розвитку і знову просити про дбайливість і вірність, щоб ми не нехтували Божого слова, Божої присутності. Божої приязні, говорячої до нас.

ЗОСЕРЕДЖЕННЯ

До розмови з людиною за звичай не потребуємо *зосередження*, хіба що її предметом є важливі або важкі справи. Розмова просто *втягує* нас натуральним способом. Думки висловлені однією стороною вимагають продовження, вимагають відповіді з другої сторони. Звичайно, не з кожним розмовляється так само. Часом поставлене запитання вимагає роздумів, зосередження, уваги. Це зосередження уваги є власне тим, що ми називаємо властиво *зосередженням*. Що значить *зосереджуватися!* Це значить думати про одне, власне, про те, про що йдеться в розмові. *Зосередження* може тривати недовго, але буває і довготривалим. Письменник створюючий книжку, творить її в стані, котрий ми могли б назвати станом довготривалого зосередження.

Як знаємо із наших попередніх розмов, наш діалог із Богом розвивається в нас усередині. Він є мисленням, котре одночасно є зустріччю з Богом через благодать. Якби це мало статися, необхід-

ним є, власне, *зосередження*. Воно може, однак, наступити лише в певних окреслених умовах. Повернемося до людини, котра думає, наприклад, до письменника чи науковця.

Він потребує тиші і спокою, щоб йому нічого не перешкоджало, не ускладнювало *зосереджуватися*. Що ускладнює *зосередження*? Це все, що відриває увагу, а отже зовнішнє враження, чийсь вхід до кімнати, шум і т. п. Але не лише це. Навіть в тиші думка не завжди слухається наданого напрямку. З'являються думки не пов'язані з темою, але із чимось зовсім іншим – і раптом знаходимося в іншому світі, серед інших справ і образів, поки людина повністю не схаменеться і знову не зосередиться на темі.

Те саме відбувається на молитві. Знаємо, як сильно полегшує її тиша і спокій. Тому храми, звичайно, є місцями тиші та спокою. Але, як того ж досягнути вдома? Це приходить важче. Але пам'ятаймо про те, що працюють науково чи творчо також і вдома. Подібно, коли йдеться про молитву, ми повинні старатися, щоб обрати, на скільки це тільки можливо, відповідні час і місце. Є відомим те, що особи, які особливо віддаються молитві – і то не лише в колі молитви і християнської релігії – так вибирають місце і так організують своє життя, щоб нічого її не порушило. Контемпляційні монастирі посвячені молитві і в особливий спосіб є місцями спокою і тиші.

Важчою є справа *втікання думки*. І знову з'єднується із способом життя. Коли письменник творить повість, входить у світ, народжений його думкою, котрий однак стає для нього одночасно

якби іншим світом: живе в ньому, добре його знає, тому що перебуває в ньому протягом годин. Наше перебування у світі Бога відносно коротке, входимо до нього на хвилину, і доки добре усвідомимо собі що діється, вже нас у ньому немає. Так, лише на хвилину заглядаємо до Господа Бога. Нічого дивного, що нам важко тоді зосередитися, тим більше, що цей світ нам не добре знаний.

Чи ми можемо посвятити стільки часу молитві, скільки її посвячує письменник на свою працю? Ні. Звернемо увагу ще на інше явище. Коли нам найважче зосередитися? У той час, коли маємо сто справ на голові, або коли відбувається щось надзвичайне. Тоді просто тисячі думок лізуть до нашої голови й коли стаємо на коліна помолитися, то все клубочиться в нас так, що неможливо зосередитися. Життя кожного із нас у світі повне вражень. Нас займають не лише справи родинні, праці, оточення, але за допомогою суспільних засобів інформації весь світ входить у наше життя. Десь трапилася катастрофа, щось важливе мало місце в політиці й вже через кілька годин ми знаємо про це, цікавимося цим і переживаємо. Телевізійні фільми переносять нас у світ захоплюючих вражень, мрій і людських переживань. Чи на це немає ради? Є, але це нелегке, бо ціною за наш внутрішній спосіб мусила би бути відмова від багатьох вражень. Чи людина виграє від такої відмови? Так, бо її життя стає у той час більше власним. Не діє під впливом хвилинних вражень і подій, а сама керує власним життям. Бажаючи молитися, ми повинні боротися за спокій у нашому житті, за спокій у доброму неогоїстичному

значенні. Спокійне життя у великій мірі полегшує молитву. Це життя, в якому немає дуже багато неважливих справ, розпорошуючих і розбиваючих увагу людини.

Отже, починаючи молитву, особливо довшу, належить зосередитися. Ми вже говорили про вибір місця. Своє значення має також позиція. Вона повинна бути характерна повагою, але одночасно повинна бути такою, щоб не заважала зосередженню. Можна стояти, сидіти або стояти на колінах. Людина складається з душі та тіла. Повага, виражена позицією тіла, впливає на світ думки.

Зосередження вимагає спокою і напруження. Отже ми повинні відірватися думкою від нашої щоденності, від усього того, що не поєднується з молитвою і її темою. Це одночасно і певні розслаблення та відпочинок. Ніщо інше нас не займає. Нині спрямовуємо свою думку до Бога і усвідомлюємо собі Його присутність. Усвідомлюємо собі, що Він є, що слухає нас, що є невимірним, є любов'ю і Отцем. Це усвідомлення присутності повинно бути якомога живішим, тому що це хвилина, котра повинна тривати, тому що потім потрібно буде до неї безупинно повертатися. Звідси починається молитва, мислення в присутності Бога, розмова з Ним, про Нього, про себе, про інших, про світ. Возвеличення, вдячність і розкаяння, а також прохання про... Тут можна закінчити нашу сьогоднішню розмову, але ще хочу вийти на зустріч пробуджуючихся запитань.

Що робити, коли не маю відповідного місця на зосередження? Чи можна молитися на вулиці, у трамваї чи автобусі? Можна, і є річчю доброю,

хоча важкою. Тоді потрібно якось зосередитися в собі, ввійти в себе, зважаючи одночасно, щоб не попасти під машину і щоб не штовхати людей на дорозі.

Інше запитання: як позбутися *неуважності!* Цілковито позбутися її неможливо. Труднощі залежать від багатьох факторів: від самопочуття в даний час, від стану здоров'я, навіть від погоди. Особливо в старшому віці не раз важко панувати над думками. Тут необхідно мати багато терпіння. Потрібно собі усвідомити, що з деяких причин *неуважність* не є гріхом, а звичайною втомою людської натури. Потрібно, зловивши себе на неуважності, повернутися до перерваного потоку думок, повернутися до усвідомлення собі присутності Бога. Усної молитви не потрібно починати *віднова, від самого початку*, а потрібно провадити її далі. Бог поблажливий, отже зрозуміє нас. Недбальство і неспроможність, або слабкість – це дві різні речі. Ми повинні про це пам'ятати.

РОЗДУМИ

Неодноразово в житті роздумуємо над різними справами, над нашим життям, над тим, що відбувається у світі, а можливо і над тим, що буде після життя. Думаємо також про Бога, задумуємося над Ним. Після таких *роздумів* часто відчуваємо себе багатшими, мудрішими. Такі роздуми можуть змінитися в молитву, якщо впровадимо в них Бога. Тоді ж *самотні роздуми* стають *роздумами* „двох осіб”.

Добре мати в житті час на роздуми, котрі „поглиблюють” людину, роблять її одночасно спокійнішою і більш послідовнішою у вчинках, також часто радіснішою. Цей час потрібно собі зарезервувати, наперед укладаючи собі план свого життя, інакше коли під тиском різних щоденних справ нам буде завжди його бракувати, ми будемо казати собі *пізніше*, що на практиці означає: *ніколи*.

Запитання: *скільки часу* ми повинні призначити на це? Можливо п’ять, можливо десять хвилин,

можливо більше, залежно від можливостей. Роздумувати можна в будь-який час, однак, було б добре, щоб людина перед приступанням до роздумів не була непритомно змучена, щоб була здібна до мислення.

Де маємо роздумувати? Це в принципі не має значення, аби це було, принаймні на початку, місце, яке запевняє спокій і тишу. І що далі?

Потрібно також наперед приготувати собі *тему*, яка має бути роздумувана. Чому? Тому, що без цього, вже на самому початку роздумів, почнеться неухважність. Шукаючи тему, замість того, щоб уже над нею роздумувати, заплутаємося в справах нашого життя і може статися так, що схаменемося лише через довгий час, стверджуючи, що думаємо про все і про ніщо. Ми були в думках десь у іншому місці.

Як обрати тему? Це залежить від нашої ситуації та потреб. Темою можуть бути якісь мої конкретні справи, вимагаючі передумування і перемолення. Нею можуть бути відомі нами молитви. Однак, вимагаючі поглиблення, наприклад *Отче наш*, *Радуйся Маріє* або *Вірую в Бога Отця*. Нею можуть бути фрагменти Євангелії або якась конкретна притча. Існують також книжки в характері роздумів, котрі – особливо на початку практикування роздумів – значно полегшують справу. Не можна без розмірковування хапати те, що під рукою, але потрібно раніше ознайомитися із обраним текстом і ствердити, чи підходить мені для роздумів.

Також позиція, яка приймається під час молитви, у принципі, не має значення. Однак, вона по-

винна, з одного боку, бути позицією певного розслаблення і розрядки, щоб тіло не перешкоджало мисленню, з іншого боку, вона повинна, натомість, полегшити зосередження, про яке ми говорили в останній раз. Можна стати на коліна, сісти чи стояти. Старші або хворі особи можуть спокійно лежати. Кожен повинен шукати і підібрати собі відповідну для нього позицію. Ми повинні також пам'ятати і про пошану до Бога, виражену через позицію, яку ми приймаємо, тому що це все-таки зустріч із Ним самим. Позиція може також змінюватися під час роздумів, залежно від ступеня натхнення і характеру молитви. Позиція під час молитви має допомагати і одночасно має бути виразом того, що діється в нас. Молитися можна також тілом.

Звичайно, позицію може вимагати також місце, в якому відбувається молитва. Коли нас ніхто не бачить, можемо дозволити собі на велику довільність, але коли ми молимося публічно або в храмі, ми повинні приймати певні позиції, загальноприйняті та визнані.

Вихідною точкою молитви завжди є хвилина зосередження. Отже, потрібно ввійти в тишу, тобто відсунути в сторону всякі піклування і поточні справи. Можна заплющити очі, усвідомити собі: *Нині лише Бог і я*. Ця хвилина зосередження повинна тривати ні закоротко, ні задовго. Інколи з'явиться, якби нізвідки, якась думка, пов'язана з Богом, із внутрішнім життям. Тоді можна йти її шляхом. Якщо нічого не з'явиться спонтанічного, потрібно впровадити попередньо підготовлену тему, коротко її пригадати собі, перечитати, усві-

домити собі ще раз присутність Бога і спокійно розпочати *роздуми*.

Тут, однак, може з'явитися запитання: що означають роздуми? Отже, *вирішується* істота роздумів. Це найкраще розуміємо на прикладі. Візьмемо *Отче наш*, перше її звернення, *Отче*. Що означає це слово? Знаємо, що значить батько, ким є для дитини. Бог казав нам називати себе *Отцем*. А отже, є *Отцем*, тобто, що я Його дитина. Що це значить: бути дитиною? Довіра дитини, любов дитини, спокій, коли знає, що Отець піклується? Він, Бог, є ідеалом Отця, отже до Нього можна мати повну довіру. Отець любить, але одночасно вимагає, тому що мудрий і хоче нашого правдивого добра, Отець допомагає, коли ми слабкі. Інколи ховається, змушуючи нас до шукання Його, зусиль.

Спробуйте далі задуматися над цим уже самі. Однак, не потрібно впадати в нервозність. Не потрібно також старатися знайти одночасно якнайбільше найрізноманітніших аспектів проблеми: *Бог як Отець і я як дитина*. У ході *роздумів* дійсно щось нас особливо вразить, щось почне звучати і тоді не потрібно вже спішити далі. Потрібно затриматися і дозволити цій думці як би запустити коріння в душу, щоб вона стала словом Бога для мене.

* * *

Роздуми над певною темою, словами чи змістом можна назвати стрижнем мислення. У ході повільного, спокійного роздумування зміст стає яснішим і одночасно багатшим. Інколи нас навіть охоплює здивування, що стільки багатства може критися в одному реченні. Тому не потрібно ані спішити, ані перескакувати з теми на тему. Роздуми – це не громадження відомостей на дану тему, а поглиблення того, що так часто поверхнево і що наново, власне, відкриваємо.

Правда, яка відкривається через роздуми починає повільно „вскмоктуватися” в душу. Це не означає лише чисте забування відкритої правди. Те, що відкриваємо, є досвідом *усієї людини*, котрий стає частиною його життя. Людина починає дивитися трохи по-іншому на різні справи і одночасно по-іншому до них відноситися.

Повернемося ще раз до *Отче наш*. Якщо ми усвідомили собі, що Бог є правдивим і найкращим Отцем, що нас, що мене любить, то відношення пошани, повної боязні набирає виразу глибокої та довірливої любові й сердечності. Бог стає набагато ближчим, пов’язується з ними. Ці *роздуми* переформовують поволі нашу особистість. Тут немало роль відіграє відчуття, яке не раз пробуджується під впливом *роздумів*.

Роздуми – це не лише сухі зважування. Це мислення „двох осіб”, це зустріч із Богом, котрий для мене не хтось байдужий, тому що Він заангажова-

ний у моє життя. *Роздуми* роблять Його ближчим до нас, впроваджує мене в Його справи, а Його – в мої. Власне, це – дуже часто пробуджує різного роду відчуття, незалежно від теми: захоплення, каяття, вдячності, віддання, радості.

Почуття є чимось дуже важливим у житті, тому що робить його і багатим, і легким; можна сказати, що додає йому кольору і смаку, що хвилює і вабить. Нелегко окреслити, чим є це внутрішнє хвилювання. Зрештою, не буду на це силуватися. Тому що кожен знає про це з власного досвіду.

Правдиве почуття повинне бути щирим і добровільним. Воно зумовлене різними переживаннями і тому не можна його викликати досхочу. Наприклад: двоє молодих знають одне одного вже певний час, можливо приятелюють у школі або в учбовому закладі, звичайно, любляться, але... у певний момент щось раптом відкривається і пробуджується потужне почуття любові. Інший приклад: я на прогулянці, знаю трасу, приходжу в якесь відоме мені місце – і раптом пробуджується в мені захоплення. Або: *роздумую* над мукою Ісуса. Робив це вже багато разів, але у певний момент раптом розумію і це розуміння зворушує мене до глибини. Як Він мусив мене кохати! Такі відчуття неодноразово бувають до такої міри сильні, що змінюють усе людське життя. Можемо читати про це в житєписах багатьох святих.

Чи можна *викликати почуття*? Часто намагаємося це робити, коли вже раз його зазнали, але навіть коли щось таке з'явиться, то частіше всьо-

го *це вже не те*. Немає рецепту на пробудження правдивих почуттів.

Однак існує в багатьох людях прагнення до того, щоб молитва, зокрема в думках, була почуттєвим пережиттям. Відома нам із пережиття вартості почуття і ми хотіли б, щоб воно повторилося.

Існує також не раз тенденція, що вартість молитви вимірюється мірою почуття. Це прагнення фальшиве і провадить до внутрішньої нещирості. Почуття збагачує людину, але вартість її життя полягає на почутті.

Двоє людей люблять одне одного. Як же часто через деякий час зникає жар почуття, однак, любов поглиблюється. Надалі потребують одне одного, надалі один живе для іншого. Любов триває. Це саме має місце на молитві. Є хвилини пориву і хвилини черствості, коли людина має бажання покинути молитву, тому що вона їй не „виходить”, і їй здається, що Бог далеко, або що Його взагалі немає.

До цього часу ми говорили про почуття. Ніби це лише чисто людська справа. Є нею і одночасно не є. Людська, тому що переживається людиною, і одночасно нелюдська, бо однак під час молитви входить у моє життя Бог. Діє Він дуже по-різному. Інколи близький, інколи далекий, інколи зворушує нас до глибини, а інколи ні. Звичайно, тут можуть відігравати роль чисто натуральні чинники: хвороба, втома.., але не завжди. Бог – це Господь. Він – це той, хто мене провадить і не раз дуже дивно поводить. Чи не дивно поведився Отець по відношенню до Сина, коли залишив

Його самого в Гетсиманському саду? Можна волати і просити, але коли Отець якби не чує, потрібно говорити нехай буде воля Твоя і терпеливо існувати при Ньому.

Вартість молитви не полягає на почутті, а на тому, що нам допомагає щоразу повніше любити Отця, бути з Ним, хоча Його не відчуває і виконувати Його волю. А, власне, це є виразом любові.

* * *

Розважання, які становлять вихідну точку, і одночасно фундамент роздумів, мають не малий вплив (ми говорили про це останнім часом) на сферу наших почуттів. Ці почуття бувають різні також у сфері релігійних переживань людини. Одні минають швидко, інші проводять до глибоких перемін, які проходять усередині. Ці зміни знаходять свій вираз у способі життя і вчинків, тут ми входимо в сферу волі.

Воля людини проявляється у прийнятті рішення, а рішення приймаються із зваження аргументів *за і проти*. Коли в людини пробуджується потужне почуття, яке не завжди народжується з глибокого роздуму справи, зустрічаємося також із непродуманими рішеннями, котрі не раз негативно впливають на наше життя. Звідси також у моральних і релігійних справах роздуми – важливий чинник, хіба що в даному випадку вплив благодаті такий сильний, що він робить для нас

справу рішення дійсного. І у таких випадках, однак, необхідною є розсудливість, а не раз і шукання поради, тому що порив власного почуття не можна вважати знаком волі Бога.

Якщо роздуми не мають закінчитися лише на побожному проведенні деякого відрізка часу, то мають викликати вплив на цілісність нашого життя.

Роздуми Божої правди повинні з'єднуватися з прийняттям певних рішень, постанов. Звичайно, кожна хвилина, проведена з Богом, для нас цінна і не залишається без сліду. Однак, ми повинні пам'ятати, що беззупинно „ми в дорозі”, що Бог кожен день веде нас по своїй дорозі, відносно намагається це робити. Наші рішення це кроки, які ми робимо на цій дорозі, звичайно, при умові, що за рішенням буде слідувати виконання. І знову *роздуми* певної правди, у зв'язку з пробуджуючимся не раз почуттям, мають надати нашим вчинкам вірний напрямок і одночасно вчинити, що очікуваний Богом крок буде зроблений.

Останньо ми беззупинно поєднували *роздуми* з почуттям. Ми говорили: *Роздуми* пробуджують почуття, зворушена роздумами і почуттям людина приймає рішення, рішення веде до беззупинного надання нашому життю Божої форми. Добре, але що робити, якщо почуття не пробуджується роздумуючи певні Божі правди, ми бачимо їх справедливість, але це не будить у нас особливого почуттєвого зворушення. Бачимо це на прикладі. *Люби ближнього. Розважаймо* цю так добре відому нам правду. Вона дуже справедлива. Як виглядало б життя людини, коли б воно розвивалося

із цією заповіддю Бога? Чи не тому Христос нам такий близький, що зближувався з любов'ю до кожної людини? Вхожу у свій особистий світ. У пізнанні прикрості й кривди, але також і в ті, котрі були мною заподіяні. Повільно починає формуватися як би образ мого відновленого кращого життя. Звучить запитання: *Що я повинен конкретно змінити? Як маю відноситися до тієї чи іншої особи?* При цьому не пробуджуються ніякі особливі почуття, просто бачу що я повинен зробити і які прийняти рішення. Таке розважання може бути *холодним*.

Божа благодать не завжди діє *одразу*, звичайно, можу ствердити, що я був жахливим егоїстом, що відносився паскудно до найближчих, що змарнував так багато нагод допомогти. Мені соромно, особливо, коли усвідомлюю собі як Христос постійно добрий для мене! Інколи, однак, лише *бачу, не відчуваю*. Ясного бачення вистачає для порушення волі. Адже так часто буває в нашому житті. Просто бачимо, що щось і можливо негайно потрібно виправити, дробити, тому що в іншому випадку наступлять якісь негативні результати, власна або чужа шкоди, а можливо просто безповоротно пройде якийсь момент.

Наше роздумування, наша розмова з Богом направляється майже завжди в одному напрямку. Цей керунок народжується, власне, з цієї зустрічі. Народжується, тобто усвідомлюю собі під впливом благодаті, але як часто невідчутної, що потрібно діяти конкретно, певним окресленим чином. Добра річ під кінець молитви усвідомити собі висновки, котрі з неї народилися, а якщо

важко мені собі сконкретизувати, то принаймні пригадати собі ще раз, про що, власне, була моя розмова з Богом. Це можна зробити у формі сердечного діалогу чи зі Святою Трійцею, чи з окремими Божими Особами, чи з Пресвятою Матір'ю, чи з близькими Святими. Під кінець молитви душа часто буває розігріта, почуття народжується легше.

Сердечність молитви – це великий дар Бога, про який потрібно просити. У кінці роздумування потрібно дякувати за все, що було нам дане.

КОНТЕМПЛЯЦІЯ

Слово контемпляція, можливо, не всім читачам добре відоме. Воно походить з латинської мови і єднає в собі *спокійний огляд, насичений думкою*. Стою перед красивим образом Розіп'яття, дивлюся, але також дивлячись – думаю.

Попередньо говорячи про роздуми, ми виділили пам'ять, котра нам доставляє матеріал, *роздум*, котрий цей матеріал розвиває і поглиблює, *почуття*, котре пробуджується під впливом думки, яка зворушує нашу душу і нарешті *волю*, котра справляє, що зважування впливає на наші вчинки, на спосіб нашого життя. Ми були на боці уяви, а знаємо який вплив вона робить на все наше життя, як діє не раз сильніше від розуму. У контемпляції ми вводимо *уяву* в сферу нашої молитви.

Так часто дивимося фільми по телебаченню чи в кіно. Як вони з'являються? Спершу складаються в певну цілісність в уяві письменника. Він черпає матеріал до сценарія, до історії того, що відбувається в фільмі, з пам'яті, в якій існують

не лише думки, але і образи. Кожен із нас має у своїй пам'яті „склад” пізнаних колись зорових, слухових, дотикових вражень, запахів, смаків. Пам'ятаємо їх, і коли повторюються, то вони вже нам знайомі. Це все перетворене уявою письменника, насичене одночасно думкою, знаходиться в його ділі. Режисер, який створює фільм, бачить те, що автор написав ще більше образно і надає цьому форми життя.

Беремо до рук *Євангелію*. Читаємо уривок про розмноження хліба. Замикаємо очі та бачимо околицю, схил горба. Змучений натовп. Чуємо шурхіт голосів. Христос перестав говорити. Що буде далі? Група Апостолів біля Христа, розмова. Візьміть до рук *Євангелію від св. Матея*, розд. 14, в. 15 і наступні, і помаленьку старайтеся собі це уявити, так як би були свідками цього випадку, так як би ви були в натовпі, серед інших. Таким чином ми входимо у світ Христа, у те, що колись відбувалося, але що не втратило для нас свого значення, що надалі, хоча іншим чином, актуальне. Цей вхід за допомогою уяви в євангелійну подію провадить до зустрічі з Христом, до пізнання Його, до повторного замислення над тим, ким Він є. Який був добрий, думаючий про людей і одночасно як тихо, без звернення на себе уваги – Апостоли просто розносять хліб – такий могутній. Тут не потрібно багато думати, потрібно просто дивитися, слухати, відчувати.

Проводячи таку контемплацию, ми відіграємо як би подвійну роль: того, хто створює фільм, і того, хто його дивиться. Однак, роль творця тут трохи підсвідома. Ми не повинні старатися про

те, щоб штучно створювати цей наш внутрішній фільм, але передусім, щоб дивитися, слухати, відчувати. Фільм уяви повинен переформуватися в євангелійну дійсність. Я повинен бути в цьому натовпі, близько Апостолів і Христа. Ця контемпліяція, відчуття того, що відбувається, пробуджує думки, відчуття, діє на волю і все відбувається подібно як у роздумах.

Декілька зауважень. Той фільм, про який ми говорили, повинен розвиватися в повільному темпі, повинен інколи затримуватися, щоб ми мали час на обмірковування, на помічання якоїсь важливої деталі. Ми повинні тішитися тим, свідками чого ми є. *Євангелія* писана просто, образно, але її не можна читати швидко. Контемпліяція полягає на „смакуванні”. Можливо, маємо якийсь свій улюблений образ, ми вже бачили його декілька разів, але завжди знову можемо перед ним у костелі чи в музеї сісти і дивитись.

Не кожен має також живе уявлення, не кожному буде відповідати такий спосіб молитви. Це нічому не шкодить, потрібно тоді роздумувати таким чином, як ми говорили попередньо, не витрачаючи сил на створенні образів.

Чи до такого способу молитви в спокійному ритмі, в якому менше розважання, активності, отже прийняття (погляд, слух, відчуття) неможливо відноситися з виключенням уяви? Звичайно, але це дещо важче і вимагає вже певного досвіду в спілкуванні з Богом. Не буду тут входити в теорію, звернуся до прикладу. Стою на колінах перед табернакулюмом (дарохоронильниця), або перед Найсвятішим Таїнством і лише собі думаю:

Він тут є, і стараюся просто лише відчувати Його присутність. Або сиджу десь у тиші, неважливому місці, і думаю: Святий Дух мешкає в мені. Вірю, що я в стані благодаті. Або також не раз роздумую правду про Батьківство Бога і лише думаю: Отче, протягом довгого часу.

Такий спосіб молитви настільки важчий, що вимагає вже певного уміння зосереджуватися на одній думці протягом довгого часу. Бог стає, однак, у такій молитві особливо близьким і присутнім.

Метою *молитви в думках* є якнайглибше зрозуміння Бога і „здруження з Ним”. Він нам це жертвує. Хоче бути на щодень Тим, Котрий вказує дорогу, допомагає, провадить і тішиться тим, що ми перебуваємо з Ним, бо просто нас любить.

УСНА МОЛИТВА

Усна молитва імовірно є найдавнішим способом молитви. Людина, усвідомлюючи в собі існування Бога, Котрий є великим, могутнім, від Котрого людина залежить – хоче ввійти з Ним у контакт, зав'язати з Ним стосунки. Старається робити це за допомогою розмови, так як звик це робити з іншою людиною. Робить це одночасно тому, що розуміє Бога, свій образ і власну подібність. Такий спосіб молитви залишається, однак, в більш розвинених релігіях. Тому що має в собі щось просто дуже людське, є виразом усієї людини, у цьому способі молитви також тіло (голос) має свою участь. Усна молитва крім цього уможлиблює спільну молитву, а ця також майже від початку історії виступає в культурах різних народів.

Усна молитва пов'язалася з нашим життям. Щоденні молитви набирають переважно ту форму, якої ми навчилися в дитинстві, та, яка із певними змінами існує до років нашої старості. Це: вервиця, різні літанії чи новенни або інші прина-

гідні молитви, нарешті молитви священників і монахів, брев'ярій, часослов.

Не потрібно також забувати, що і *спів* – це певна різновидність усної молитви. Тут ще повніше співпрацює і співзвучить тіло.

Коли говоримо *усна молитва*, з'являється, однак, майже одразу проблема, виражена в словах Ісуса, котрий цитує пророка Ісаю: *Оцею народ устами мене поважає, серце ж їхнє від мене* (Мт 15, 8). Так часто під час усної молитви від нас утікає увага. Пересуваємо зернятка вервиці, вуста шепчуть *Радуйся...*, і в той час думкою ми далеко. Час молитви завжди якимось чином є посвяченим часом, бо він відданий виключно Богові, але Апостол закликає про молитву – *богослужбу згідну з розумом* (Рм 12, 1). Молитву *згідну з розумом*, отже таку, в якій *слово* поєднується з *мисленням*.

Як це досягнути? Перша умова – хвилина зосередження на початку молитви. Стаємо на коліна до молитви, беремо в руки вервицю – подумаймо протягом хвилини, *що зараз маємо робити*, пригадаймо собі, що Бог присутній, що нас бачить і чує. Це, однак, не розв'язує всього, бо труднощі з'являються також у ході добре приготованої молитви. Ми вже говорили про неувважність, мимовільне втікання наших думок і уявлень. Проти неувважності немає інших ліків, як терпеливість, спокійне повернення думкою до змісту молитви, без відступлення і без починання спочатку.

Принциповою справою є, однак, те, щоб усну молитву „*приймати серйозно*”, тобто як зустріч із Богом, а не лише як доповнення релігійного обов'язку.

Маємо наші улюблені молитви, котрі ніколи нам не набридають. Однак, їх потрібно час від часу „освіжати”, тобто глибоко обдумувати і промовляти їх текст, тому що таким чином вони стануть більше живими. Усні молитви особливо допомагають у хвилини втоми, у періодах, коли нам важко зібрати думки, інколи і тоді, коли нас торкається біль і терпіння. Доброю річчю є мати під рукою молитви для різноманітних ситуацій, можна навіть зробити собі власну книжечку до богослужіння, переписуючи собі улюблені молитви.

Близьким до усної молитви є *спів*. Це давній спосіб молитви. Тут також – і то ще в більшій мірі – у молитву втягнуті тіло, голос, який особливим чином живий, урочистий, завдячуючий, благальний і радісний, прославляє Господа. Спів підсилює почуттєвий вираз молитви. Звичайно, не кожен має добрий голос і слух, правильно схоплюючий мелодію, але і скромно лунаючий голос виконує своє завдання.

Нині живемо в період, коли спів відіграє немалу роль у житті, особливо в житті молоді. З’являється також і пісня релігійного характеру. Багато пісень мають глибокий зміст, котрі при прослуховуванні або співанні – проникають у душу і стають також способом єднання з Богом. Можливо важчою є ситуація з серйозною релігійною піснею (можливо крім колядок), котра всюди трохи виходить із вжитку, а нові пісні та пісеньки якимось не можуть їх замінити. Зник також звичай співати при роботі, особливо на селі, що раніше було звичаєм, а пісня чи пісенька можуть стати

товаришами ручної праці навіть вдома, впроваджуючи в неї Бога.

Співаючи Богу, ми повинні, однак, звертати увагу на *зміст*, тому що існує спокуса, щоб особливий натиск робити на *звучання* і *мелодію*. Звичайно, і цим можемо прославляти Господа, але в пісні музика служить підкресленню словесного змісту твору, поетичного характеру чи до нього найближчого. Молимося з піснею, надаючи сильнішого виразу змісту наших слів, спрямованих до Бога.

Або слова прошіптувані, говорені, скеровані до Бога, Марії та Святих. Як багато їх було в історії Церкви! Вони створюють і нині великий хор віруючих людей, котрі виражають у них те, що становить глибокий зміст їх життя. Ця молитва здійснюється безупинно до Бога, котрий чує голос душі, але якому милий також голос людини. Тому що він обдарував людину голосом, щоб він ставав у людині знаряддям вираження добрих думок.

СПІЛЬНА МОЛИТВА

Цитата з Євангелії св. Матея, яка передає слова Христа про молитву, відноситься до нашої особистої зустрічі з Богом у глибині нашого серця: *„Ти ж, коли молишся, увійди у свою кімнату, зачини за собою двері й молись Отцеві твоєму, що перебуває в тайні, а Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі”* (Мт 6, 6). Про цю ситуацію ми говорили, передусім, у наших попередніх розмовах. Однак, остання з них, трактує усну молитву, у певній мірі наблизила нас до нинішньої теми. Так як усно молимося до Бога також у кімнатці, але ще більше, коли громадимося на спільній молитві. Христос своїми словами виразно заохочує нас до цього, обіцяючи одночасно свою особливу присутність: *„Знов істинно кажу вам: Коли двоє з вас згодиться на землі просити що б там не було, воно буде дано їм моїм Отцем Небесним; бо де двоє або троє зібрані в моє ім'я, там я серед них”* (Мт 18, 19-20). У справі, про яку говорив Христос, йшлося про єдність усіх вірую-

чих. Тому прийшов на світ: „*щоб усі були одно, як ти, Отче, в мені, а я в тобі, щоб і вони були в нас об'єднані; щоб світ увірував, що ти мене послав*” (Ів 17, 21). Таким чином спільна молитва великою мірою творить єдність, котра повинна розвиватися в Церкві так, як це було на початку: „*грумада вірних мала одне серце й одну душу, і ні один не називав своїм щось з того, що кому належало, але все в них було спільне*” (Дії 4, 32). Однак умовою є те, щоб не була лише молитва разом, а щоб ще була спільна молитва.

У певному випадку, під час молитви *разом*, не відчувається зв'язку з іншими, котрі моляться зі мною, звичайно, можливо, вони мені навіть трохи заважають. Під час *спільної* молитви ми з ними є одне ціле душею і серцем.

Щоб це зрозуміти, зважимо певні приклади. Чоловік із дружиною стають на колінах до спільної молитви. Відчувають тоді – якщо не моляться чисто машинально – своєю взаємну близькість перед Богом, їх взаємно поєднує Той, хто їх з'єднав Таїнством – Христос.

Ця ситуація має місце в той час, коли разом моляться вся родина. Усіх поєднує той самий Христос. Так важливо є, щоб перед ставанням на коліна до родинної молитви припинялися всі непорозуміння і образи, її пережиття може бути, однак, важчим, коли діти дуже малі, та ще небагато розуміють. Добре, коли батьки вміють *спільно* молитися, удвох, особливо тоді, коли щось у їх подружжі „не йде”, і про це, власне „йшлося б”.

Найчастіша ситуація *спільної молитви* – *молитва вірних* у костелі, у домі Бога і в нашому

спільному домі, у якому особливим чином Ісус Христос єднає нас своєю присутністю.

Тут вже важче усвідомити собі взаємну близькість і братерство, однак, це таке важливе. Нам полегшують це в певній мірі вже самі „спільнотові” форми молитовних текстів Церкви: Отче наш, молись за нас, Господь з вами, Просимо Тебе, Господи. Однак, чи так часто вимовляючи або чуючи ці слова з вуст священика, маємо живе відчуття єдності та спільної молитви з іншими? Можливо тому наша молитва так мало результативна, що нам бракує правдивої єдності сердець і можливо, власне, тому не може в нас діяти Христос? Свідомо відмовлювана спільна молитва зближує людину до людини. Повинна справляти усунення муру відчуження і зміцнення почуття близькості серед чужих у костелі та після виходу з костелу.

Св. Меса робить нас ще більше близькими один одному. Це все не лише спільна молитва в Христі – Посереднику між Отцем і нами. Це Він сам присутній цілковито особливим і єдиним способом, включає нас усіх через молитву у свою Жертву, єднає в Причасті з Собою та між нами. Але це справа до особистого зважування. Також і ця таємниця повинна бути нами свідомо і молитовно пережита в спільноті, щоб намір Христа, котрий встановив це таїнство став дійсністю.

Щоб повністю і в спільноті пережити молитву в костелі, вірний повинен добре знати використувані в ній тексти. Звідси необхідність особистого їх роздумування та перемолювання.

Візьмемо, наприклад, так ще часто відмовлювану літанію. Отже необхідним є те, щоб душпас-

тирі вводили вірних у зрозуміння цих форм усної молитви, особливо у місцях, присвячених честі Найсвятішого Серця Ісуса, Божої Матері, св. Йосифа або інших Святих.

Ще декілька слів про молитву *в групах*. У нас постає щораз більше *молитовних груп* різного роду. Це явище якнайбільше вимагає, бо власне в групі, в якій члени щоразу краще взаємно пізнають одне одного, легше постає почуття *спільноти*. Форма молитви різниться від тих, які зустрічаємо під час літургії або під час інших богослужінь у костелі. Тут молитва набирає спонтанічного характеру і більш особистого. Так, зрештою, було на самому початку християнства, перед постановням загальноприйнятої та зобов'язуючої літургії. За основу в молитвах у групах звичайно служить Євангелія. Змінюється також інколи система зустрічі окремих груп.

Важливою справою *в груповій молитві* є добре приготування до неї всіх членів, передусім, керуючих нею. Небезпекою є шукання зворушень, або дуже легке наївне переконання у надзвичайному діянні Святого Духа. Так як у спільній молитві важливим є пережиття спільноти в Христі, так – з іншого боку – її мета не лише те, щоб людина „почувалася добре” у групі. Тут йдеться, передусім, про глибоку внутрішню перемену людини, про розвиток жертвовної любові до Бога і до людей, а це все повинно відбуватися в Церкві, установленій Христом, у якій і через яку вона провадить людей до Бога.

Що народжується з молитви? Народжується Церква, свідома любов Отця, родини дітей Бо-

жих, котра в з'єднанні з Ісусом Христом радісно хвалить Бога у Святій Трійці Єдиного, дякує за благодаті, просить про навернення та відпущення гріхів, а також заносить благання у Святому Духові про найрізноманітніші благодаті, потреби душі та тіла. Через неї включаємося в ту велику спільноту Ангелів і Святих, яка є нашою родиною, чекаючи на хвилину, в якій станемо одним із ним у величезній участі любові Бога.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

21 листопада 2003 р. у Старому Селі біля Бжозова – на 90-му році життя, 71-му – чернецького покликання і 63-му – священства, помер о. Ян Попель, один із найвидатніших сучасних польських єзуїтів. Похоронні урочистості відбулися 29 листопада 2003 року в Кракові. Урочисту святу Месу, що відправлялася в краківській Базиліці Найсвятішого Серця Господа Ісуса по вул. Коперніка – котра згромадила 80 священників, рідних, приятелів і вірних – супроводжував о. єпископ Ян Шкодонь. Похоронну процесію від головного входу Раковіцького Цвинтаря до крипти єзуїтів провадив о. кардинал Франциск Махарський.

О. Ян Попель народився 28 січня 1914 року в Бродніці біля Шьрему, у поміщицькій родині. В орден єзуїтів вступив у 1933 році, а урочисті обіти чотирьох чернецьких шлюбів склав у 1950 році. Ієрейські свячення прийняв у 1941 році. Студював філософію, теологію та історію мистецтва. У 1963 році отримав звання доктора філософії. У 1948-1990 роках викладав між іншими на Філософському Факультеті Товариства Ісуса в Кракові, у кількох духовних семінаріях, на Папському Теологічному Факультеті в Кракові, а також у Папському Григоріанському Університеті в Римі. Покійний займав багато відповідальних посад і функцій в ордені. Був ректором у Колегіумі в Кракові (1950-1957), провінціалом Малополь-

ської Провінції (1973-1977), деканом Філософського Факультету Товариства Ісуса (1982-1985), а також протягом багатьох років – духовним отцем в Краківському Колегіумі. Від 1996 року виконував обов'язки церковного асистента Товариства Апостолів Божого Милосердя “Faustinum” при Санктуаріумі Божого Милосердя в Кракові, де проголошував конференції для його членів.

Варто відзначити його заслуги в галузі сакрального будівництва в Польщі. Уже в 1952 році був призначений членом Комісії до справ Церковного Мистецтва і Консервації Пам'яток при Митрополічій Курії в Кракові, а в 1964 році також у Ченстоховській дієцезії. Від 1975 року належав також до Комісії Єпископату Польщі до справ Церковного Мистецтва.

Дуже важливим елементом священницької діяльності вважав послугу в сповідальниці і на амвоні. Вділяв Духовні Вправи, а також проголошував конференції, передусім для черниць і семінаристів. Провадив публіцистичну діяльність. Бібліографія його праць охоплює понад 70 позицій. Товариство Ісуса втрачає в особі Померлого взірцевого сина св. Ігнатія Лойоли, людину з великими цінностями розуму і духовності, відомого професора, сповідника, котрого шукали, і досвідченого духовного керівника, вірного слугу Церкви.

о. Станіслав Цєсляк SJ

„Воляння з Волині” ч. 1 (56) від січня-лютого
2004 р., 25-26 стор.

ЗМІСТ

Чим є молитва?	5
Молитва мусить бути моя	10
Молитва є мисленням	15
Молитва є благодаттю	20
Зосередження	25
Роздуми	30
Контемпляція	41
Усна молитва	45
Спільна молитва	49
Довідка про автора	54

Бібліотека “Воляння з Волині”

- T. 1 “Хресна Дорога” – Острог, 1997.
- T. 2 Br. Adrian Waclaw Brzózka, „*Milczące cienie*”, Ostróg 1997.
- T. 3 О. Ян Попель, “Розмови про молитву” – Білий-Дунаєць, 1997.
- T. 4 О. Remigiusz Kranc OFM Cap., „*W drodze z Ostroga na Kołymę*” pod red. ks. Witolda Józefa Kowalowa i o. Józefa Mareckiego OFM Cap., Biały Dunajec – Kraków 1998.
- T. 5 О. Єдвард Станек, “Педагогічні принципи Вчителя з Назарету”, Білий-Дунаєць, 1998.
- T. 6 Tadeusz Kukiz, „*Wołyńskie Madonny i inne obrazy sakralne z diecezji łuckiej*”, Biały Dunajec 1998.
- T. 7 Ks. Witold Józef Kowalów, „*Zmartwychwstały Kościół*” cz. 1, „*Diecezja łucka 1989-1998: odrodzenie Kościoła Rzymskokatolickiego w obecnym dekanacie rówieńskim*”, Biały Dunajec 1998.
- T. 8 О. Альбін Яноха OFM Cap., “*Отець Серафим-Алоїз Кашуба (1910-1977)*”, Білий-Дунаєць, 1999; О. Albin Janocha, „*O. Serafin Alojzy Kaszuba (1910-1977)*”, Biały Dunajec 1999.
- T. 9 Ks. Witold Józef Kowalów, „*Ks. Michał Stanisław Głowacki «Świętopelk» (1804-1846). Folklorysta i współorganizator powstania*”, Biały Dunajec – Ostróg 1999.
- T. 10 Ks. Witold Józef Kowalów, „*Sursum corda. W górę serca. Wybór artykułów prasowych z lat 1992-1997*”, Biały Dunajec – Ostróg 1999.
- T. 11 Krzysztof Kołtun, „*Szelest róży*”, Biały Dunajec – Ostróg 1999.

T. 12 С. Михайлина Алекса RM, “Слуга Божий Архієпископ Зигмунт-Щенский Фелінський (1822-1895). Син Волинської Землі”, Білий-Дунаєць, 1999.

T. 13 О. Андрій Зволінський, “Ясько”, Білий-Дунаєць – Остріг, 1999.

T. 14 О. Ієронім Варахім OFM Cap., “Духовний силует Слуги Божого О. Серафима Кашуби OFM Cap.”, Білий-Дунаєць – Остріг, 2000; О. Hieronim Warachim OFM Cap., “Duchowa sylwetka Sługi Bożego O. Serafina Kaszuby”, Biały Dunajec – Ostróg 2000.

T. 15 „Ostróg. Ilustrowany przewodnik krajoznawczy”, Biały Dunajec – Ostróg 2000.

T. 16 Ks. Władysław Knapiński, „Sprawa o Kościół w Ostrogu na Wołyniu”, Biały Dunajec – Ostróg 2000.

T. 17 Leon Karłowicz, „Nie zostawiajcie mnie tu... Obrazy z życia deportowanych do Kazachstanu”, Biały Dunajec – Ostróg 2000.

T. 18 О. Иоанн Павел Мухарский OFM Cap., „И ты утверждай своих братьев. К Великому Юбилею 2000 года”, Biały Dunajec – Ostróg 2000.

T. 19 Галина Гандзілевська, „Чекатиму тебе...”, Biały Dunajec – Ostróg 2000.

T. 20 Krzysztof Rafał Prokop, „Sylwetki biskupów łuckich”, Biały Dunajec – Ostróg 2001.

T. 21 “Listy z Kozielska burmistrza miasta Ostroga”, Biały Dunajec – Ostróg 2001.

T. 22 Ks. Władysław Bukowiński, „Do moich przyjaciół”, Biały Dunajec – Ostróg 2001.

T. 23 „Spotkałem człowieka. Ks. Władysław Bukowiński w pamięci wiernych i przyjaciół”, Biały Dunajec – Ostróg 2001.

T. 24 Krzysztof Kołtun, „*Wołyńska litania*”, Biały Dunajec – Ostróg 2001.

T. 25 Ks. Witold Józef Kowalów, „*Szkice z dziejów kościelnych Ostroga i okolicy*”, Biały Dunajec – Ostróg 2001.

T. 26 Romuald Wernik, „*W Zdobunowie zakwitły kaczeńce*”, Biały Dunajec – Ostróg 2001.

T. 27 Ks. Andrzej Kwiczala, „*Dzieje parafii rzymskokatolickiej w Ostrogu na Wołyniu (1939-2000)*”, Biały Dunajec – Ostróg 2001.

T. 28 Богдан Колосок, „*Кафедральні споруди Луцька. Історико-архітектурне дослідження*” – Biały Dunajec – Ostróg, 2002.

T. 29 Maria Przybylska, „*Karawana ze Wschodu*”, Biały Dunajec – Ostróg 2002.

T. 30 O. Ієронім Варахім OFM Cap., „*Апостол Церкви Мовчання. О. Серафим Кашуба OFM Cap.*”, Білий-Дунаєць – Остріг, 2002; O. Hieronim Warachim OFM Cap., „*Apostoł Kościoła Milczenia. O. Serafin Kaszuba OFM Cap.*”, Biały Dunajec – Ostróg 2002.

T. 31 Ks. Kamil Kantak, „*Juliusza Słowackiego życie i idee religijne*”, Biały Dunajec – Ostróg 2003.

T. 32 Krzysztof Rafał Prokop, „*Biskupi kijowscy obrządku łacińskiego XIV-XVIII w. Szkice biograficzne*”, Biały Dunajec – Ostróg 2003.

T. 33 O. Hieronim Warachim OFM Cap., „*Kapucyńska Odyseja przez Podole i Wołyń*”, Biały Dunajec – Ostróg 2004.

T. 34 Marek A. Koprowski, „*Wołynia dzień dzisiejszy*”, Biały Dunajec – Ostróg 2004.

T. 35 „*Старий Кривин: дослідження та матеріали з історії Південно-Східної Волині*”, вступ,

нарис, упорядкування Тарас Вихованець, Ігор Тесленко, Біаły Дунаjec – Ostróg 2005.

T. 36 „*Krzemieniec*”, Біаły Дунаjec – Ostróg 2005.

T. 37 Ułás Samczuk, „*Wołyń*”, Біаły Дунаjec – Ostróg 2005.

T. 38 „*Стародруки Речі Посполитої XVI-XVIII ст.ст. у зібраннях Музею книги та друкарства м. Острога і Волинського краєзнавчого музею. Каталог*”, Луцьк 2005.

T. 39 Stanisław J. Kowalski, „*Powiat buczacki i jego zabytki*”, Біаły Дунаjec – Ostróg 2005.

T. 40 „*Materiały do dziejów diecezji łuckiej. Relacje o stanie parafii i dekanatów 1941-1944*”, oprac. Maria Dębowska”, Біаły Дунаjec – Lublin – Łuck – Ostróg 2005.

T. 41 O. Kasjan Korczyński, „*Katedra kijowska*”, Біаły Дунаjec – Ostróg 2005.

T. 42 Інна Шостак, „*Луцько-Житомирська Римо-Католицька дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття*”, Біаły Дунаjec – Ostróg 2005.

T. 43. Adrian Waclaw Brzózka OFM, „*Zawieszeni w czasie*”, Біаły Дунаjec-Ostróg 2005.

T. 44. Ks. Witold Józef Kowalów, „*Memores Domini. Pamiętający o Panu. Wybór artykułów prasowych z lat 1998-2002*”, Біаły Дунаjec-Ostróg 2005.

T. 45. Swietłana Pyza, „*Życie heroiczne i myśl ojca Serafina Kaszuby*», Біаły Дунаjec-Ostróg 2005.

T. 46. Tomasz Kempa, „*Akademia i drukarnia Ostrogska*”, Біаły Дунаjec-Ostróg 2006.

T. 47 Henryk Dąbkowski, „*Polesie – moja mała Ojczyzna. Wybór artykułów prasowych z lat 1989-2000*”, Біаły Дунаjec – Ostróg 2006.

T. 48 Paweł Grabczak, „*Seminaria duchowne łucko-żytomierskiej diecezji w latach 1798-1842*”, Biały Dunajec – Ostróg 2006.

T. 49 „*Biesiada Krzemieniecka*”, zeszyt 1, Biały Dunajec – Ostróg 2006.

T. 50 „*Spotkałem człowieka. Ks. Władysław Bukowiński w pamięci wiernych i przyjaciół*” cz. 2, Biały Dunajec – Ostróg 2006.

T. 51 Michał Rudzki, „*Notatnik wołyński*”, Biały Dunajec – Ostróg 2006.

T. 52 Ks. Władysław Bukowiński, „*Wspomnienia z Kazachstanu*”; O. Serafin Alojzy Kaszuba OFMCap., „*Zapiski z Kazachstanu*”, Biały Dunajec – Ostróg 2006.

T. 53 „*Стародруки Речі Посполитої XVII-XVIII ст.ст. у Волинських книгозбірнях. Каталог*”, Луцьк 2006.

T. 54 „*Biesiada Krzemieniecka*” zeszyt 2, Biały Dunajec – Ostróg 2005.

T. 55 „*Biskupi kamienieccy od średniowiecza do współczesności. Szkice biograficzne*”, Biały Dunajec – Ostróg 2007.

T. 56 Teresa Tyszkiewicz, „*Archipelag śladów Boga*”, Biały Dunajec – Ostróg 2007. Тереза Тишкевич, „*Архипелаг слідів Бога*”, Білий-Дунаєць – Острів 2007.

T. 57 Józef Dunin Karwicki, „*Wędrówka od źródeł do ujścia Horynia*”, Biały Dunajec – Ostróg 2007.

T. 58 Br. Adrian Waclaw Brzózka OFM, „*Sny utraconej ziemi*”, Biały Dunajec – Ostróg 2007.

T. 59 Jan Paweł II – Йоан Павло II, „*Tryptyk rzymski*” – „*Римський триптих*”, Biały Dunajec – Ostróg 2008.

T. 60 Marek A. Koprowski, „*Między Bugiem a*

Styrem”, Biały Dunajec – Ostróg 2008.

T. 61 „*Różaniec w życiu biskupa Adolfa Piotra Szelągźka*” – „*Розарій у житті Єпископа Адольфа-Петра Шельонжека*”, oprac. s. Sabina Irena Gumkowska CST i s. Beniamina Karwowska CST, Biały Dunajec – Ostróg 2008.

T. 62 Adam Hlebowicz, „*Bilo-żowta Ukrajina (Biało-żółta Ukraina)*”, Biały Dunajec – Ostróg 2009.

T. 63 Jan Fitzke, „*Z Wołynia 1936-1939*”, Biały Dunajec – Ostróg 2009.

T. 64 „*Biesiada Krzemieniecka*” zeszyt 3, Biały Dunajec – Ostróg 2009.

T. 65 Ks. Stanisław Szczypta, „*Z Żytomierza na Podhale*”, Biały Dunajec – Ostróg 2009.

T. 66 Данута Ленік, „*Зі Сходу на Захід*”, Білий-Дунаєць – Остріг 2009; Danuta Lenik, „*Ze Wschodu na Zachód*”, Biały Dunajec – Ostróg 2009.

T. 67 Tatjana Jurczenko, „*Duchowość misyjna kapłanów pracujących w ZSRR po II wojnie światowej*”, Biały Dunajec – Ostróg 2009.

T. 68 „*Kalendarz «Wołania z Wołynia» 2010*”, Biały Dunajec – Ostróg 2010.

T. 69 Marek A. Koprowski, „*Podolskie klejnoty*”, Biały Dunajec – Ostróg 2010.

T. 70 Ks. Władysław Bukowiński, „*Historia nauczycielką życia*”, Biały Dunajec – Ostróg 2010.

T. 71 Ks. Zygmunt Chmielnicki, „*Kartki wspomnień*”, Biały Dunajec – Ostróg 2010.

T. 72 Krzysztof Rafał Prokop, „*Arcybiskupi haliacy i lwowscy. Szkice biograficzne*”, Biały Dunajec – Ostróg 2010.

T. 73 О. Ян Попель, „*Розмови про молитву*” – Білий-Дунаєць – Остріг, 2011 (II видання).

Віддруковано СПД Свиначук Р. В.,
свідоцтво РВ №27 від 29 липня 2004 року
Україна, 35800, Рівненська обл.,
м. Острог, пр. Незалежності, 151, тел. (+38067) 771 28 70.

